

Concluzionând, nu putem decât să ne întrebăm dacă există scuze pentru lipsa de receptivitate a clasei politice românești la un asemenea demers sau, mai mult, dacă există o veritabilă dorință în acest sens din partea celor care au tranzitat la nivel politic cele două tipuri de regimuri, comunist și democratic; pentru că există exemple ale reușitei, așa cum am aflat prin această dezbateră.

Radu Stancu

Festivalul de film documentar dedicat drepturilor omului One World Romania sau “Republica oamenilor bine intenționați”

Am văzut la evenimentele și în cinematografele festivalului, pentru șase zile (18-23 martie 2009), o “Republică a oamenilor bine intenționați”, oameni simpli și personalități animate de acest concept. A viziona cât mai multe filme ce rulară concomitent în trei sau chiar patru locații a implicat o selecție pe alocuri deloc ușoară și o staționare în cinematograful între 6 și 10 ore zilnic. Un festin cinematografic, s-ar putea spune. De asemenea, scurtele pauze dintre filme, discuțiile care le-au prelungit și nepotrivirile de orar dintre cinematografe au îndemnat pe cel hotărât să vadă cât mai multe filme la reale reprize de jogging între locațiile din centrul Bucureștiului. Prezența publicului la această a doua ediție a fost, numeric, net superioară celei anterioare, fiind totodată dominată de un public foarte tânăr.

Organizatorul principal al festivalului a fost Centrul Ceh, sub auspiciile Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Cehe și Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național al României. Deschiderea din data de 18 martie a avut programată o dezbateră sub interogația *New Europe – but how does she look like?* la Colegiul Noua Europă, în prezența lui Andrei Pleșu și a lui Jacques Rupnick. Seara a avut loc deschiderea oficială a evenimentului, la sediul ArCub.

Festivalul One World a cuprins 5 secțiuni: “După 20 de ani” (abordează realitățile evenimentelor de acum 20 de ani din Europa Centrală și de Est, dar și drumul parcurs de atunci și până acum); “Trecutul imperfect” (ca și prima categorie, aceasta vorbește despre istorie și asperitățile sale inerente în secolul al XX-lea); “Filmul ca tratament” (categorie care se adresează sensibilității fiecărui individ, relatând elemente de dinamică a psihismului contemporan); “La graniță” (este secțiunea care abordează problema imigranților, a comunităților multietnice, a speranței la drepturi egale indiferent de țara de origine); “Prezentul la control” (spre deosebire de prima categorie, aceasta se concentrează pe relația individului cu mediul social în zilele noastre). Fiecare film a fost urmat de o dezbateră, uneori moderată de către o personalitate a vieții culturale, științifice sau politice.

Vom încerca să spicuiem dintre filmele prezentate de Festivalul One World Romania pe acelea care aruncă o privire în trecutul atât de recent încât să poată fi surprins pe peliculă, sau foarte recent și care va deveni mărturie documentară peste un șir de ani. A excelat la ediția de anul acesta filmul cu tematică politică și istorică prin “seriozitatea

cinematografică” și acuratețea relatării faptului istoric, dublate de discuțiile ce le-au urmat.

A doua zi de festival, când a început și proiecția filmelor, a debutat cu filmul *To see if i'm smiling*¹, având drept subiect drama psihologică a tinerelor înrolate în armata israeliană, dar în același timp o încercare de disculpare prin sensibilizare. Interesant ni s-a părut un eveniment deconspirat de către o protagonistă, care povestește cum, observând un incident în care soldații israelieni molestează un copil palestinian, raportează superiorului, care cere un raport soldaților. Considerând că raportul nu poate relata asemenea fapte, comandantul sugerează soldaților falsificarea acestuia, ascunzând adevărul, lucru care se materializează într-un nou raport. Relativitatea adevărului istoric ce va rezida din acest document, raport ce va rămâne înregistrat și arhivat, vine să întărească ideea că orice sursă istorică necesită dublarea sa de către o alta, pentru a-i testa veridicitatea. În cazul acesta singura asemenea sursă va rămâne această mărturie video.

Un alt film al serii, *Burma VJ*², s-a bucurat de o largă audiență în sala de la sediul Centrului Ceh, având printre invitați și pe fostul președinte Emil Constantinescu, unul dintre cei peste 100 de semnatori ai memoriului înaintat în decembrie 2008 autorităților birmaneze de către foști șefi de stat cu scopul îmbunătățirii regimului politic ce conduce această țară. Pe scurt, filmul cuprinde mărturia video ale evenimentelor prilejuite de mișcarea de protest din anul 2007 condusă de călugării budiști împotriva regimului militar, aparținând unui grup organizat de cameramani, care filmează în secret abuzurile regimului. Ei sunt membrii unei grupări intitulată Vocea Democratică a Birmaniei, cu sediul la Oslo, care retransmite aceste imagini în afara regimului politic autarhic al Birmaniei.

Ziua a treia am început-o cu filmul *The Recruiter*³, povestea unui sergent din armata americană, a cărui meserie este aceea de a aduce noi recruți pentru teatrele de operațiuni din Orientul Mijlociu. Totul se desfășoară într-un orașel american, în liceu, în viața privată a unor tineri, potențiali soldați. Este vorba despre manipulare, despre încredere naivă, filmul având marele merit de a nu judeca în niciun fel.

*PRL de Luxe*⁴ este prezentarea întreprinderii unui tânăr polonez din Cracovia a cărui preocupare este de a oferi turiștilor o incursiune în cartierul comunist Nowa Huta, ce poartă încă pecetea regimului trecut, constituind o frescă a acelei epoci. Acest tur este dublat de o discuție într-un apartament comunist asupra aceluși regim. În timp ce tânărul ghid e de părere că regimul a însemnat pentru mulți venirea la oraș și o viață mai bună, mai vârstnicul său partener pune accent pe un alt aspect, teroarea, care pe primul nu l-a marcat, el abordând subiectul ulterior, la un anumit nivel teoretic.

¹ *To see if i'm smiling* – Tamar Yarom, First Hand Films, Israel, 2007, 60 min.

² *Burma VJ* – Anders Ostergaard, Magic Hour Films, Danemarca, 2008, 84 min.

³ *The recruiter* – Edet Belzberg, Propeller Films, SUA, 2008, 86 min.

⁴ *PRL de Luxe* – Edyta Wróblewska, Andrzej Wajda Mater School of Film Directing sp. z o.o., Polonia, 2008, 15 min.

*Yodok Stories*⁵ prezintă nașterea unui musical, a unei mărturii prin artă asupra realităților din lagărul nord-coreean Yodok. O mărturie pentru viitor, dar și o mărturie pentru prezent, căci, așa cum afirmă unul dintre personaje, unii locuitori ai sudului nu au cunoștință asupra celor ce se întâmplă în nord sau nu pot să creadă asemenea fapte. Un fost gardian al lagărului vorbește despre femei violate care, dacă rămân însărcinate, vor fi ucise, singura soluție rămânându-le avortul. Foști deținuți povestesc despre riscurile fugii din țară printr-o Chină care îi repatriază și despre soarta lor ulterioară. Ce document oficial ar putea reda asemenea aspecte?

*Let's make money*⁶, ultimul film al serii, este un documentar ce debata alambicatele dedesubturi ale istoriei financiare recente: rolul FMI și al Băncii Mondiale în țările în curs de democratizare, companiile *off-shore* etc. Un demers care, așa cum spunea la finalul filmului Sorin Ioniță, director în cadrul Societății Academice din România, depășește posibilitățile de documentare ale acestui film, bazându-se pe mărturiile disparate ale unor economiști. Deși personal am aflat multe lucruri interesante, noi pentru un neinițiat, filmul nu are o coerență, nu poți desprinde o concluzie asupra ansamblului.

Ziua patru.

Ne propunem a pune accent în această prezentare pe acele filme care fac referire la subiecte istorice, dar și pe cele care reflectă viața individuală, dacă exemplul în cauză este semnificativ pentru o reprezentare istorică asupra unui aspect social, considerându-le veritabile mărturii de istorie socială sau politică.

*Interrogation*⁷ este un film despre consecințele războiului în Bosnia-Herțegovina, dar mai ales despre dorința uitării pentru acei care au avut de înfruntat traume personale și, totuși, necesitatea memoriei pentru a nu se trece sub tăcere ceea ce s-a întâmplat, pentru a nu se repeta aceleași greșeli, poate.

*Diaryfilm. I was 12 in '56*⁸ constituie o impecabilă compilație între imagini de arhivă ale evenimentelor din Ungaria anului 1956, conținutul jurnalului unui copil care debutează odată cu aceste evenimente și animație, fiind produs de către Institutul pentru studiul Revoluției Ungare din 1956. Pe lângă stilul pe care îl imprimă filmului discrepanța dintre stilul jurnalului și animație pe de o parte, și imaginile de arhivă pe de altă parte, sunt elocvente unele dintre constatările copilului. El surprinde contradicția dintre cele auzite la radiu și cele văzute pe stradă și de asemenea este conștient de pericolele și mecanismele înconjurătoare, atunci când redă în jurnal o glumă anticomunistă auzită la o mătușă ca și cum ar fi auzit-o în tramvai, după cum mărturisește ulterior. Este miniatura tristă a unui mecanism care a funcționat până la cele mai înalte niveluri. Ce valoare au documentele acestei perioade, cât de atentă trebuie să fie critica

⁵ *Yodok Stories* – Andrzej Fidyk, Piraya Film, Norvegia/Polonia, 2008, 83 min.

⁶ *Let's make money* – Erwin Wagenhofer, Allegro Film, Austria, 2008, 107 min.

⁷ *Interrogation* – Namik Kabil, Sarajevo Center for Contemporary Art – SCCA pro.ba, Bosnia și Herțegovina, 2007, 42 min.

⁸ *Diary Film – I was 12 in '56* – Boglárka Edvy, Sándor Silló, The Institute for the History of the 1956 Hungarian Revolution, Ungaria, 2007, 54 min.

unui istoric actual când le folosește, sunt doar câteva interogații pe care le ridică acest film.

*Citizen Havel*⁹. O cameră îl însoțește pe Vaclav Havel în perioada când el este președinte al Cehoslovaciei și mai apoi al Cehiei, dezvăluind, ar fi greșit să spunem confesiunile unui președinte sau amănunte politice inedite, cât mai ales un personaj politic și istoric de o umanitate impresionantă.

Ziua cinci.

*Charging the Rhino*¹⁰ al celebrului documentarist Simcha Jacobovici dezvăluie soarta unei familii evreiești victimă a regimurilor de extremă dreaptă și stângă, în același timp, din România secolului al XX-lea. Este propria familie, încărcătura emoțională a filmului fiind una deosebită pentru regizor, iar subiectivitatea de neocolit și de necondamnat în același timp. Povestea tatălui său, împușcat de legionari în 1941 în curtea chesturii poliției Iași, scăpat ca prin minune este continuată de cea a vărului său, executat după ce este unul dintre protagoniștii celebrului film propagandistic *Reconstituirea*; un grup de persoane jefuiește în 1959 o bancă, un jaf simbolic într-o țară în care o sumă mare de bani era imposibil de folosit, o sfidare la adresa regimului. Participanții, prinși, sunt puși să joace într-un film care cuprinde nu doar reconstituirea faptelor, ci și procesul acestora. Poate că motivul pentru care au acceptat să joace în film este tortura, dar poate și un calcul istoric de durată, conform căruia acest film, înțeles dintr-o altă perspectivă decât cea comunistă, va constitui o dovadă detaliată a ceea ce s-a întâmplat.

Comentariile de la sfârșitul filmului au fost dominate de prezența regizorului, dar și a unui bătrân domn de origine evreiască ce a insistat a sublinia că nu întregul popor român a fost “rinocerizat”, așa cum lasă să se înțeleagă filmul. Este un punct de vedere moderat, deosebit de cele două extreme prezente în film, cele două opinii care nu acceptă cuvântul “poate”: obsesia victimizării la evrei și obsesia teoriei conspirației la antisemiți.

*Kalinovski square*¹¹. Alexandr Lukașenko, președintele Republicii Belarus a câștigat în urma alegerilor din primăvara anului 2006 un nou mandat. Filmul, într-o manieră ironică, interviewând susținători și inamici politici ai acestuia, surprinde aspectele care au dus la un asemenea rezultat: intimidări ce au mers până la a deveni violențe sau falsitatea propagandei oficiale. Dincolo de aspectele hilare ale încercărilor regimului de a-și ascunde adevărata față, rămâne povestea unui regim autoritar, o redută post-sovietică a mistificării și cultului personalității.

Ziua de luni, 23 martie a marcat un eveniment cu totul inedit, prin proiecția filmului *Videograms of a revolution*¹², al regizorului Andrei Ujică, în interiorul penitenciarului Jilava, cu o audiență formată din invitați și presă, dar și din deținuți ai

⁹ *Citizen Havel* – Pavel Koutecký, Miroslav Janek, Negativ S.R.O., Cehia, 2008, 120 min.

¹⁰ *Charging the rhino* – Simcha Jacobovici, Production: Felix Golubev, Simcha Jacobovici (producers), Ric Esther Bienstock (executive producer), Alberta Nokes (executive producer for Vision TV), Canada, 2007, 53 min.

¹¹ *Kalinovski Square* – Yury Khashchavatski, Baltic Film Production, Estonia, 2007, 58 min.

¹² *Videograms of a revolution* – Harun Farocki, Andrei Ujică, Harun Farocki Filmproduktion, Bremer Institut Film/Fernsehen, Germania, 1992, 106 min.

închisorii, inclusiv generalul V. A. Stănculescu. Evident, conținutul documentarului nu reprezenta o noutate, el fiind difuzat și la televiziunea publică, iar referirile la evenimentele de la Timișoara fiind foarte puține. Miza proiecției s-a axat, ca atare, pe dezbateră ce a precedat filmul, și la care a luat parte, alături de cei doi menționați mai sus, și Emil Hurezeanu. În principiu, generalul nu a spus lucruri extraordinare care să lămurească în vreun fel evenimentele în discuție, dialogurile fiind rare. A divagat elegant la puținele întrebări, și-a accentuat rolul în cadrul evenimentelor și după acestea: refuzul instaurării unei dictaturi militare, precum și al unor înalte funcții în stat.

A subliniat că ordinul de a merge la Timișoara l-a primit de la generalul Vasile Milea și nu de la Ceaușescu, că, de asemenea, atunci când a primit ordinul de dispersare a maselor în București, trupele erau deja chemate de către generalul Milea. Ne mărturisește de asemenea că o alternativă la viitoarea guvernare a venit și din partea lui Constantin Dăscălescu sau a lui Ilie Verdeț, ce propunea un guvern care să includă muncitori.

Domnia sa a accentuat ipoteza implicării unor servicii secrete și trupe străine, care au intervenit în scopul stimulării violenței maselor pentru ca o eventuală contrarevoluție să fie imposibilă. Își fondează afirmațiile în acest sens pe cartea lui Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere: decembrie 89*¹³, care afirmă că un număr deloc neglijabil de agenți străini intră în România în 1989 ca turiști. La întrebarea: Securitatea l-a trădat în cele din urmă pe Ceaușescu?, răspunsul este “Da”, implicarea sa în așa-numitele acte de terorism fiind astfel negată. Condamnarea la moarte a lui Ceaușescu nu s-a făcut sub presiune sovietică, ci sub imperiul fricii, este de părere generalul Stănculescu.

Mărturisind cum i s-a propus, de către Ioan Scurtu, director al Institutului de Istorie “N. Iorga” și, deloc întâmplător, mai apoi director adjunct al Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, să participe la scrierea unei istorii a Revoluției române, Stănculescu a refuzat: “Nu doresc să scriu istoria Revoluției, varianta Iliescu”. Mai mult, ulterior el afirmă că “Numai când va muri Ion Iliescu se va afla adevărul despre Revoluție”. Dacă generalul Stănculescu mai are sau nu ceva de spus și dorește sau nu să facă acest lucru, credem că putem deduce din aceste afirmații.

Ultima proiecție din cadrul serilor de la Centrul ceh a fost cea a filmului *Hungarian secret police movies*¹⁴, incluzând trei pelicule din perioada comunistă folosite în instruirea membrilor poliției secrete maghiare. Dacă primele două constituie o prezentare didactică pe alocuri hilară, ultimul este un proces cu protagoniștii reali, foarte asemănător cu *Reconstituirea* românească despre care vorbește și *Charging the Rhino*.

Ce rezolvă un asemenea festival și ce rezolvă chestiunea teoretică a drepturilor omului? Putem asocia acest gen de întrebări cu scepticismul celor ce conexează impotența ONU cu problema conflictelor internaționale. Credem că nu rezolvă nimic faptic *in this very moment*, dar impactul didactic este unul enorm, iar câștigul este unul în timp. Și pentru că tot am amintit de impotența ONU, am dori să subliniem greșita congruență între această **Organizație a Națiunilor Unite** și SUA, manifestată de chiar

¹³ S. Nicolaescu, *Lupta pentru putere: decembrie 89*, București, 2005.

¹⁴ *Hungarian Secret Police Movies* – cele trei filme grupate sub acest titlu au fost prezentate și comentate de către Andrea Varga.

angajata Centrului de informare ONU România, partizana prezenței trupelor americane în Irak, așa cum ne-a mărturisit în urma filmului *The recruiter*, **ca și cum ar fi vorbit despre căștile albastre.**

Din punct de vedere arhivistic, importanța filmului ca document istoric nu este încă pe deplin conștientizată. Dacă ne gândim numai la accesibilitatea mult crescută a acestui tip de informație față de o tipăritură, fie ea științifică sau literară, atât din perspectiva expresivității cât și a suportului pe care este oferită, putem lesne conchide că viitorul este al filmului. Întrebați orice tânăr de unde cunoaște un fapt științific sau istoric și comparați procentajul celor care răspund: “dintr-o carte” cu al celor ce vor spune: “am văzut la televizor / într-un film / pe *Discovery*”. Nu dorim a contesta probitatea științifică superioară a lucrărilor de specialitate, însă subliniem caracteristicile de accesibilitate sporite ale filmului.

Precizăm că expunerea de față o facem prin optica unui istoric, cunoștințele de cinematografie pe care le avem fiind aproape inexistente. Astfel, am împărțit documentarele în mai multe categorii, după diferite criterii. În funcție de modalitatea de prezentare a faptelor, am distinge filmele expositive (de observație), care ne prezintă o suită de fapte și evenimente surprinse fără a le comenta, și filmele de investigație, însoțite de comentarii critice. Oricare dintre ele poate fi obiectiv sau subiectiv, prin materialul filmat selectat, în cazul celor dintâi, dar și prin judecățile de valoare exprimate, în cazul celor din urmă, uneori rafinamentul acestor procedee demonstrând încă o dată că avem de-a face cu niște artiști.

Criteriul delicat al gradului de obiectivitate a filmului, care trebuie analizat de la caz la caz, scoate în evidență, după părerea noastră, acea categorie de filme de tip “kafkian”, le-am spune, care nu uzează de niciuna dintre metodele de mai sus, lăsând posibilitatea privitorului de a judeca cele văzute, bogăția imaginilor având meritul de a expune exhaustiv și imparțial situația.

Trebuie spus, nu în ultimul rând, că unele filme au un scop propagandistic bine determinat, iar câteva dintre ele disimulează foarte bine acest tip de intenții.

Radu Stancu